

Landbouw in beeld

Inventarisatie van de agrarische sector
Gemeente Valkenburg aan de Geul

Projectgegevens

Rapportnummer : A219306.023/MWO
Datum rapportage : 20 september 2024

Landbouw in beeld

Inventarisatie van de agrarische sector Gemeente Valkenburg aan de Geul

Opdrachtgever : Gemeente Eijsden-Margraten, de heer J. Mertens
Landbouw in beeld middengebied Zuid-Limburg

Contactpersoon Aelmans : Ing. A.A.M. (Adrie) van Oerle/Ing. N. (Nils) Huisinga
Agrarische Advisering

Opsteller rapportage : Ing. M.A.L.L. (Marijn) Wolters/ Ing. G.A.B. (Gerben)
Hoogeveen/Ing. M.M.A. (Marita) Kreuels

Aelmans Agrarische Advisering
is een handelsnaam van Triple A Adviseurs BV

Kerkstraat 2
6095 BE Baexem
0475 459 260

info@aelmans.com
www.aelmans.com

REGISTER ■
BELASTING ■
ADVISEURS ■

vab ■■

Op onze dienstverlening zijn de algemene voorwaarden van Triple A Adviseurs BV van toepassing die u vindt op www.aelmans.com.
Triple A Adviseurs BV h.o. Aelmans Agrarische Advisering is inschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 14048217.

Dit rapport is opgesteld in opdracht, is vertrouwelijk en mag niet worden gedupliceerd of aan derden openbaar worden gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever. Alleen aan het volledige originele document kunnen rechten worden ontleend door de opdrachtgever. Derden (met uitzondering van bevoegde gezagen) kunnen geen rechten ontleen aan dit rapport.

Aelmans Agrarische Advisering is niet aansprakelijk voor schade die direct dan wel indirect voortvloeit uit conclusies, aannames en/of aanbevelingen die vermeld staan in dit rapport. Aelmans Agrarische Advisering is niet aansprakelijk voor mogelijke beslissingen die de opdrachtgever naar aanleiding van dit rapport zelf neemt.

Inhoudsopgave

1	Aanleiding.....	2
2	Opzet onderzoek	3
2.1	Werkwijze	3
2.2	Beschrijving resultaat/eindproducten.....	4
2.3	Deelname/Respondenten	5
2.4	Deelnemers gemeente Valkenburg aan de Geul (keukentafelgesprekken).....	6
2.5	Planning en uitvoering.....	6
2.6	Analyse	7
3	Landbouw in beeld	8
3.1	Agrarische bedrijven in Valkenburg aan de Geul	8
3.2	Ondernemer en onderneming.....	8
3.3	Bedrijf en Bedrijfsvoering	13
3.4	Toekomst	16
4	Relatie met de gemeente	18
5	Conclusies gemeente Valkenburg aan de Geul.....	21
6	Aanbevelingen	23
	Bijlagen.....	26
1.	Kaart gemeente met agrarische respondenten.....	26
2.	Toekomstperspectief agrarische bedrijven in gemeente Valkenburg aan de Geul	26
3.	Onderdeel B: Resultaten per bezocht bedrijf.....	26
4.	Onderdeel C: Data (Excel-bestand)	26
5.	Onderdeel D: Overzichtskaarten per bedrijf	26
6.	Onderdeel E: Bestanden voor gebruik in Google Earth en in een GIS-systeem	26
7.	Adressenlijst onderzoek	26

1 Aanleiding

In 2021 hebben acht gemeenten in Zuid-Limburg 'het strategisch actieplan Middengebied Zuid-Limburg, 'Van groen hart tot groene long' vastgesteld. Met als conclusie dat *'Een duurzame transitie van de landbouw is een van de grootste maatschappelijke opgaven en essentieel om de unieke waarden van het Middengebied/Heuvelland te behouden, te beheren en te ontwikkelen'*. De gemeenten geven in hun uitvraag¹ aan dat *'de agrarische sector weliswaar niet de enige eigenaar/beheerder van het landschap is maar wel een heel belangrijke sector. Anders boeren is volgens hen noodzaak maar ook een kans'*.

In het strategisch actieplan Middengebied Zuid-Limburg staat als ambitie voor landschap en landbouw in het middengebied: *"De landbouw in het middengebied moet zich vernieuwen in nieuwe uitdagende richtingen: kleinschaligheid, klimaatadaptie, precisielandbouw, korte afzetlijnen. Voorzie de stad van voedsel, wordt beschermvrouw van het zo unieke landschap en je zult er voor beloond worden. De nationale landbouwtransitie moet in Zuid-Limburg een unieke Middengebied signatuur krijgen. Agrariërs als duurzaamheidsgids in een omgeving die streeft naar zelfvoorziening wat streekproducten betreft en korte ketens."*

In het Uitvoeringsprogramma Middengebied is als één van de opgaven opgenomen om de vitaliteit van (agrarische) bedrijven te onderzoeken en de overstijgende ontwikkelmogelijkheden te bepalen met oog voor individuele belangen en het totaalbelang; waarbij rekening wordt gehouden met onder andere meer investeringskracht, financieringsvraagstukken, het belang van een locatie voor het landschap, kleinschaligheid en de relatie met toerisme, energietransitie en klimaatopgaven.

De eerste stap die de acht Middengebied gemeenten^{2 3} gezamenlijk willen nemen is een inventarisatie en analyse van de huidige agrarische sector. In gemeente Eijsden-Margraten heeft eerder (2018) een vergelijkbaar project plaatsgevonden. Vervolgens is Aelmans Agrarische Advisering in 2021 gevraagd om deze inventarisatie uit te voeren.

¹ Uitvraag 'Scan agrarische bouwkvavels Middengebied Zuid-Limburg', 27 september 2021.

² Het project 'Landbouw in beeld' wordt na Eijsden-Margraten (2018) nu uitgevoerd voor de gemeenten Eijsden-Margraten (2), Beekdaelen, Stein, Simpelveld, Vaals, Voerendaal en Gulpen-Witterm en Valkenburg a/d Geul (2021).

³ Het project 'Landbouw in beeld' wordt na Eijsden-Margraten (2018) nu uitgevoerd voor de gemeenten Eijsden-Margraten (2), Beekdaelen, Stein, Simpelveld, Vaals, Voerendaal en Gulpen-Witterm en Valkenburg a/d Geul (2021).

2 Opzet onderzoek

2.1 Werkwijze

In deze paragraaf beschrijven wij onze werkwijze en de resultaten/eindproducten.

Vorbereiding inventarisatie:

- Met een bureaustudie verzamelden wij voor alle benoemde agrarische locaties in de desbetreffende gemeente informatie. Deze informatie komt uit openbare bronnen en is daardoor niet privacygevoelig. Deze informatie is samenvattend beschreven in een document (concept beeldrapport) per agrarische locatie. Deze documenten en de onderliggende kaarten (opgebouwd uit gis-bestanden) zijn ook beschikbaar voor de gemeenten.
- Samen met de gemeenten zijn afspraken gemaakt over de onderwerpen die in de keukentafelgesprekken aan de orde komen. Dit is vertaald in een digitale vragenlijst.

Inventarisatie:

- Alle eigenaren van agrarische kavels (bouwvlak), hierna 'agrarische ondernemers', hebben een uitnodiging (brief) met de aankondiging van de scan/het onderzoek ontvangen van de eigen gemeente, met hierbij een begeleidend schrijven 'Landbouw als drager van een uniek landschap'. In het begeleidend schrijven wordt aangegeven dat de ondernemer zich op vrijwillige basis aan kan melden voor een individueel (keukentafel) gesprek.
- De agrarische ondernemers zijn daarna telefonisch benaderd door Aelmans Agrarische Advisering voor het maken van een afspraak.
- Vervolgens heeft er een keukentafelgesprek (op locatie) plaatsgevonden met de agrarisch ondernemer(s). De gesprekken zijn uitgevoerd door een deskundig adviseur met behulp van een gestructureerde digitale vragenlijst met ca. 100 vragen per bedrijf.
- Het betreft een kwantitatief onderzoek met ruimte voor enkele open vragen (kwalitatief). Elke agrarische ondernemer heeft tijdens het gesprek een 1^e opzet voor het beeldrapport ontvangen. Met behulp van het individuele beeldrapport zijn de interviewvragen doorlopen.
- De resultaten van de vragenlijst zijn digitaal verwerkt. Van elk bezoek is een digitaal verslag gemaakt (pdf document) en worden gegevens gestructureerd vastgelegd in de GIS-bestanden, zodat de gemeente die later kan gebruiken.
- Voor elke locatie is een definitief beeldrapport opgesteld, dit rapport wordt aan het einde van het project ook gedeeld met de ondernemer.
- M.b.v. de digitale vragenlijst is een onderliggende database opgebouwd met de resultaten van de inventarisatie (keukentafelgesprekken). Deze gegevens zijn per gemeente toegankelijk gemaakt (Excel-lijsten). Deze Excel-lijsten kunnen desgewenst door gemeenten gebruikt worden voor het vullen van de eigen/gemeentelijke bestanden. Ook zijn de resultaten verwerkt in het beeldrapport per agrarische locatie.

Uitkomsten onderzoek Landbouw in Beeld:

De geïnventariseerde gegevens bieden waardevolle input die zal helpen om de ruimtelijke inhoudelijke vraagstukken van de gemeenten beter te begrijpen en aan te pakken. Naast de feitelijke gegevens, zijn ook een aantal open vragen gesteld door onze adviseurs.

Wij hebben in deze rapportage de vrijheid genomen om op hoofdlijnen kort in te gaan op deze bevindingen. In de conclusie en aanbevelingen worden naast inhoudelijke resultaten ook een aantal procesmatige aandachtspunten beschreven gericht op het verbeteren van de relatie tussen de gemeente ('de overheid') en agrarische ondernemers.

2.2 Beschrijving resultaat/eindproducten

Iedere gemeente ontvangt **een eindrapportage (Onderdeel A, dit rapport)**, met een aantal bijlagen (Onderdelen B t/m E). In de eindrapportage worden de algemene bevindingen handzaam weergegeven per gemeente. Hieronder wordt per onderdeel beschreven welke informatie de bijlage bevat.

Bijlagen:

- **Resultaten per bezocht bedrijf (Onderdeel B)**
 - Brief van de gemeente met begeleidend schrijven 'Landbouw als drager van een uniek landschap
 - De vragenlijst (pdf) die gebruikt is bij het keukentafelgesprek
 - De toelichting op het beeldrapport (1 A4, pdf)
 - De resultaten van de digitale vragenlijst
 - Een berekening van de bedrijfsomvang en -type volgens NSO-typering van Wageningen University and Research (WUR)
 - Deze berekening is opgenomen in het beeldrapport van het desbetreffende bedrijf dat toegestuurd is aan de ondernemer.
 - Deze berekening is toegevoegd aan het Excel-bestand dat toegestuurd wordt aan de gemeente.
- **Database (Onderdeel C)**
 - Database in de vorm van een Excel-bestand
 - Hierin zit één overzicht van alle belangrijkste data per bezocht agrarisch bedrijf.
 - Tevens een Excel-bestand met een samenvoeging van de ingevulde vragenlijsten voor alle bezochte bedrijven samen (totaal bestand).
- **Overzichtskaarten (Onderdeel D)**

Per bedrijf zijn 8 overzichtskaarten opgesteld:

 - Kaart met bestemming van de locatie
 - Kaart met kernkwaliteiten cultuurhistorie
 - Kaart met kernkwaliteiten groen karakter
 - Kaart met kernkwaliteit open – besloten
 - Kaart met kernkwaliteit reliëf
 - Kaart met de afstand van de locatie tot N2000 gebied

Met behulp van de kaarten kan de ligging van het bedrijf in zijn omgeving (afstand Natura 2000, goudgroen, zilvergroen, bronsgroen, agrarisch met waarden, agrarisch) worden bepaald. Ook kan de ligging van het bedrijf in relatie tot de vier kernkwaliteiten van het Nationaal Landschap Zuid-Limburg (reliëf, groen karakter, cultuurhistorisch erfgoed, contrast tussen open en besloten) aan de hand van Handvat Kern Kwaliteiten Nationaal Landschap Zuid-Limburg worden bepaald.

- **Bestanden voor gebruik in Google Earth en in een GIS-systeem (Onderdeel E)**
 - Kaarten (4) op basis van luchtfoto met bouwvlak en bebouwing (ha)

In het Google Earth bestand zijn per bedrijf labels geplaatst met de belangrijkste kenmerken van de bezochte bedrijven. Ook zijn de relaties tussen de bouwkvavels en de vorm van de bouwkvavels weergegeven. Het totaal-bestand bevat xy-coördinaten en een koppeling aan adresgegevens zodat de gegevens uit de inventarisatie ingelezen en gebruikt kunnen worden in een geografisch informatiesysteem.

- **Eindrapportage totaal voor het Middengebied (Zuid-Limburg)**
In de eindrapportage worden de algemene bevindingen handzaam weergegeven voor het gehele Middengebied Zuid-Limburg.

2.3 Deelname/Respondenten

Ten behoeve van dit onderzoek zijn in acht gemeenten (inclusief Eijsden-Margraten deel 2) 658 agrarische bedrijven uitgenodigd voor een bedrijfsbezoek. Dit is een hoger aantal dan in eerste instantie door de gezamenlijke gemeenten voorzien was (ca. 537).

In tabel 1 is de verdeling per gemeente in beeld gebracht. Ook is aangegeven hoeveel respondenten er per gemeente zijn en het deelnamepercentage (respondenten).

Gemeente	Basislijst aantal	Respondenten aantal	% Respondenten
Eijsden-Margraten (1)	216	152	70%
Eijsden-Margraten (2)	65	15	23%
Beekdaelen	184	102*	55%
Stein	39	11	29%
Simpelveld	48	32	67%
Vaals	36	31	86%
Voerendaal	88	32	36%
Gulpen-Wittem	135	81	60%
Valkenburg a/d Geul	65	24	37%
Totaal aantal inventarisaties	660	327	51%

Tabel 1 Overzicht deelnemers per gemeente

2.4 Deelnemers gemeente Valkenburg aan de Geul (keukentafelgesprekken)

- **Aantal adressen:**
 - Het moederbestand van de agrarische bouwkavels omvat 65 adressen.
- **Aantal keukentafelgesprekken:**
 - Totaal zijn 24 bedrijven bezocht. Dit is 37%.
 - De bezoeken hebben zowel overdag als in de avond plaatsgevonden.
- **Sfeer:**
 - De gesprekken in een goede sfeer verlopen.
- **Niet-deelnemers:**
 - De categorie 'niet bereid tot een gesprek' betreft de eigenaren van 41 agrarische kavels.
 - De redenen om geen gesprek aan te gaan zijn divers. Regelmatig genoemd zijn negatieve houding richting gemeente en bedrijfsbeëindiging. In de categorie 'Niet Bereikbaar' bevinden zich tevens de eigenaren die geen interesse of geen tijd hadden.
 - De niet bezochte bedrijven zijn in te delen in drie categorieën:
 - Wel telefonisch gesproken maar ondernemer had er geen tijd voor. Oorzaak was veelal drukte vanwege oogstwerkzaamheden of andere bedrijfswerkzaamheden.
 - Wel telefonisch gesproken maar niet bereid tot een gesprek. Ondernemer zag het nut niet of ten principale niet bereid.
 - Niet gesproken: geen telefoonnummer bekend of niet gereageerd op bijvoorbeeld voicemail. Na drie pogingen zijn we gestopt. Rond etenstijd (tussen 17.00 en 19.00 uur) bleek overigens de beste periode om afspraken te maken.

2.5 Planning en uitvoering

Het startoverleg met de gemeente Valkenburg aan de Geul heeft in januari 2024 plaatsgevonden.

De uitvoering van de keukentafelgesprekken voor gemeente Valkenburg aan de Geul heeft plaats gevonden in de periode van maart – augustus 2024.

Nadat het keukentafelgesprek heeft plaatsgevonden, is per respondent een beeldrapport opgesteld.

Aelmans-Agrarische Advisering heeft de informatie (data) die verkregen is uit de keukentafelgesprekken geanalyseerd. De resultaten van de data-analyse, conclusies en aanbevelingen van het project Landbouw in Beeld voor gemeente Valkenburg aan de Geul zijn opgenomen in dit eindrapport.

Het beeldrapport wordt toegestuurd aan de respondenten in september 2024, voor oplevering van het eindrapport aan de gemeente.

2.6 Analyse

De informatie die verkregen is uit de keukentafelgesprekken hebben we geanalyseerd op basis van drie thema's: Ondernemer & Onderneming, Bedrijf & Bedrijfsvoering en de Toekomst. Deze thema's zijn weergegeven in figuur 1. Deze thema's corresponderen met de wijze waarop het onderzoek opgezet is en met de vragenlijst die gebruikt is bij de keukentafelgesprekken.

De opzet van dit project is dat iedere opdrachtgever (per gemeente) een aantal bestanden ontvangt met de gegevens die verkregen zijn uit de keukentafelgesprekken. Met de gegevens kunnen een veelheid aan analyses gemaakt worden. Elke gemeente kan hier naar eigen wens verder invulling aan geven.

		
Ondernemer & Onderneming	Bedrijf & Bedrijfsvoering	Toekomst
- De ondernemer - Meewerkende gezinsleden/medewerkers - Onderneming - Strategie	- Omvang bedrijf (bouwvlak, ha) - Onderhoudsstaat - Ligging - Ruimte voor ontwikkeling	- Toekomstvisie - Relevantie actuele maatschappelijke thema's (zoals verduurzamen, landschap- en natuurbeheer, samenwerking in de markt e.a.)
Vraag 15, 16, 68 t/m 82	Vraag 18 t/m 67, 83 t/m 93	Vraag 94 t/m 102
Algemene kenmerken & NAW gegevens: Vraag 1 t/m 14, 103		

Figuur 1 Indeling onderzoek Landbouw in beeld

Ter ondersteuning voor het maken van analyses zijn de vragen per thema in kaart gebracht. Verder is aangegeven welke vragen uit het keukentafelgesprek (vraagnummer) betrekking hebben op elk thema. De kenschets van de agrarische sector is opgenomen bij het thema 'ondernemer & onderneming'. De kavelgrootte, indeling en mate van de bebouwing komt terug bij het thema 'Bedrijf en Bedrijfsvoering'. De aandacht voor verduurzaming, landschap- en natuurbeheer wordt benoemd bij het thema 'toekomst'.

3 Landbouw in beeld

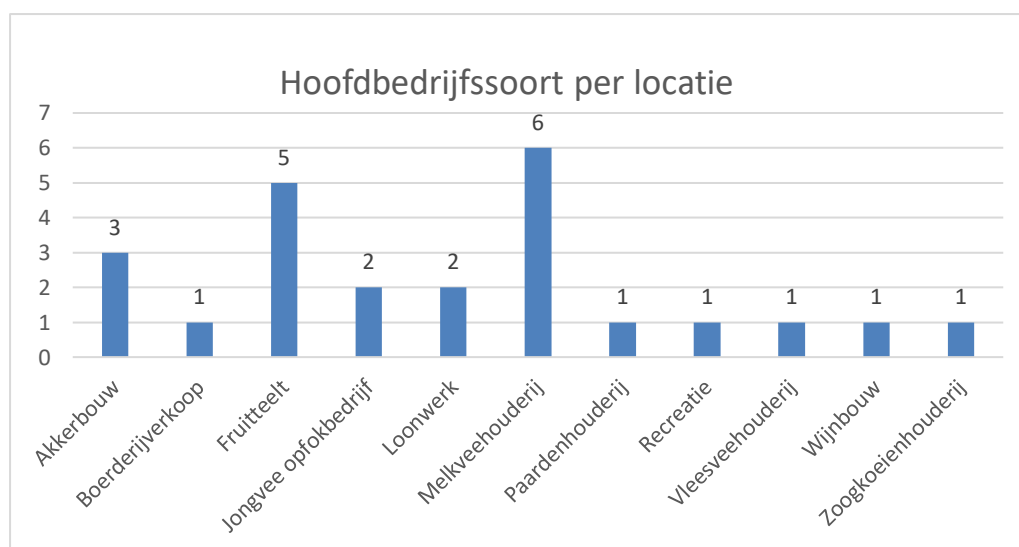
3.1 Agrarische bedrijven in Valkenburg aan de Geul

Het onderzoek Landbouw in Beeld in Valkenburg aan de Geul heeft betrekking op in totaal 24 agrarische bedrijven (respondenten). In deze paragraaf worden de belangrijkste kenmerken beschreven van de agrarische bedrijven in deze gemeente. In Bijlage 1 staat een kaart van de gemeente Valkenburg aan de Geul met hierin de agrarische bedrijven zoals deze aangeleverd zijn door de gemeente met een aanduiding welke locaties deelgenomen hebben aan het onderzoek Landbouw in Beeld.

3.2 Ondernemer en onderneming

In deze paragraaf worden de belangrijkste kenmerken beschreven van de ondernemer en van de onderneming. Ook wordt aangegeven of er bijvoorbeeld sprake is van meewerkende gezinsleden en/of medewerkers.

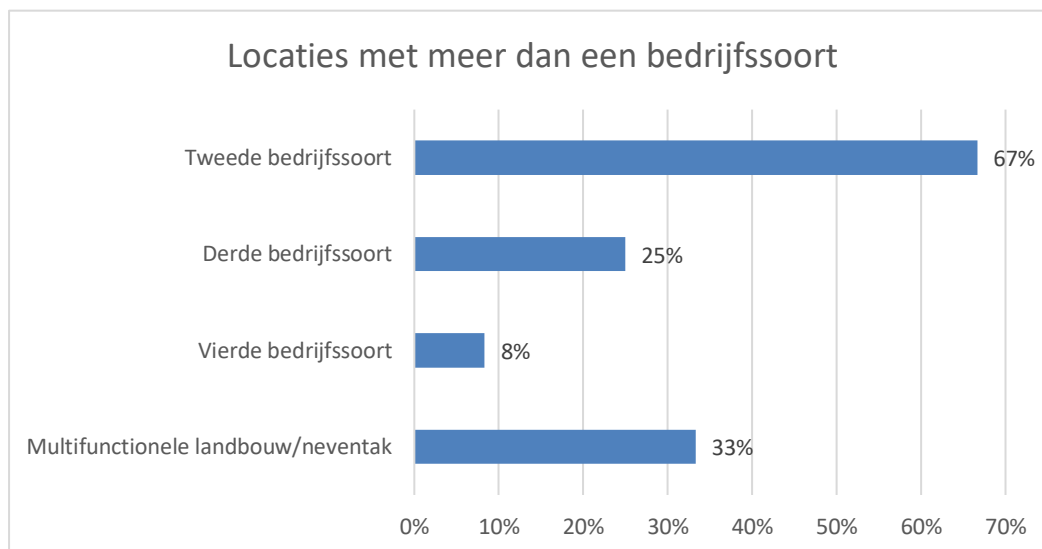
3.2.1 Het aantal bedrijven en de bedrijfssoort

Figuur 2 Hoofdbedrijfssoort per locatie

In figuur 2 wordt de hoofdbedrijfssoort per locatie weergegeven. Bij de bepaling van de hoofdbedrijfssoort per locatie is uitsluitend gekeken naar de agrarische tak van het bedrijf. Het merendeel van de onderzochte bedrijven heeft melkveehouderij(6) als hoofdtak, met een totaal aandeel van 25%. Gevolgd door fruitteelt met 21%(5).

3.2.2 Neventakken op het agrarisch bedrijf (diversiteit)

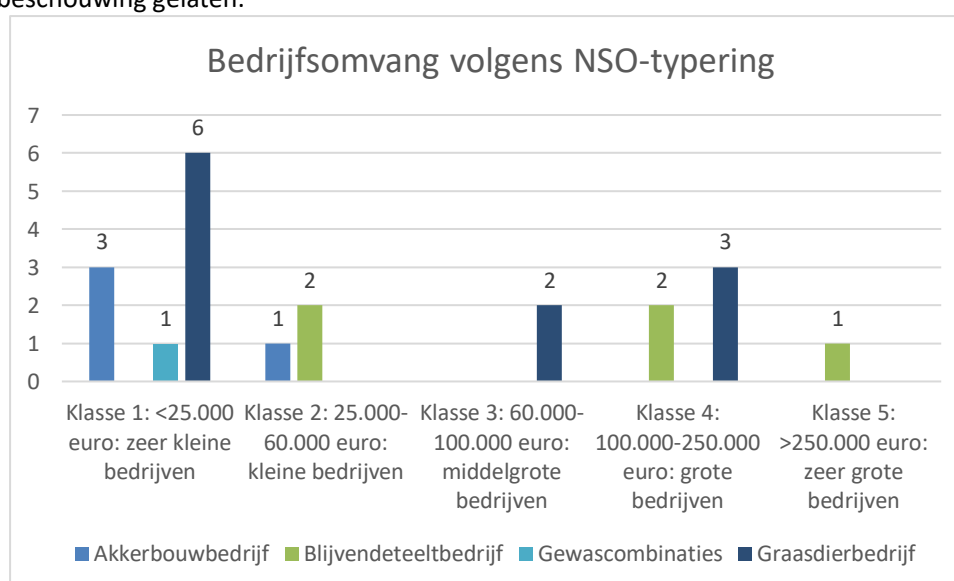

Figuur 3 Bedrijfssoorten/neventakken

67% van de agrarische bedrijven in Valkenburg aan de Geul heeft naast de hoofdbedrijfssoort ook een neventak. 25% van de bedrijven heeft zelfs een tweede neventak (derde bedrijfssoort). Daarnaast is onderzocht hoeveel bedrijven verbredingsactiviteiten aanbieden, zoals bijvoorbeeld boerderijverkoop, horeca of campingfaciliteiten. 33% van de agrarische bedrijven in Valkenburg aan de Geul heeft multifunctionele landbouw en/of recreatie.

3.2.3 Economische omvang agrarische bedrijven (NSO-typing)

21 Agrarische bedrijven, van de in totaal 24 onderzochte locaties, hebben voldoende gegevens aangeleverd om de economische omvang te kunnen bepalen. Deze gegevens zijn hieronder verder uitgewerkt. Voor de overige locaties is dit niet het geval en deze bedrijven zijn op dit onderdeel buiten beschouwing gelaten.

Figuur 4 Bedrijfsomvang volgens NSO-typing

Figuur 4 toont de bedrijfsomvang volgens de NSO-typing, uitgevoerd met de SO-rekentool van Wageningen Universiteit⁴. Volgens deze typing zijn de meest bedrijven in de gemeente Valkenburg aan de Geul graasdierbedrijven. Dit wijkt niet af van het hoofdbedrijfstype volgens paragraaf 3.2.1, aangezien melkvee in deze categorie valt. In de bovenste figuur valt het op dat meer dan de helft van de bedrijven (62%) in de eerste of tweede klasse zeer klein en klein bedrijf valt. In tabel 2 wordt de gemiddelde SO en SVC weergegeven.

Bedrijfsomvang (NSO typing)	
Gemiddelde Standaardopbrengst (SO)	€ 289.611
Gemiddelde Standaardverdien capaciteit (SVC)	€ 80.382

Tabel 2 Gemiddelde economische waarde

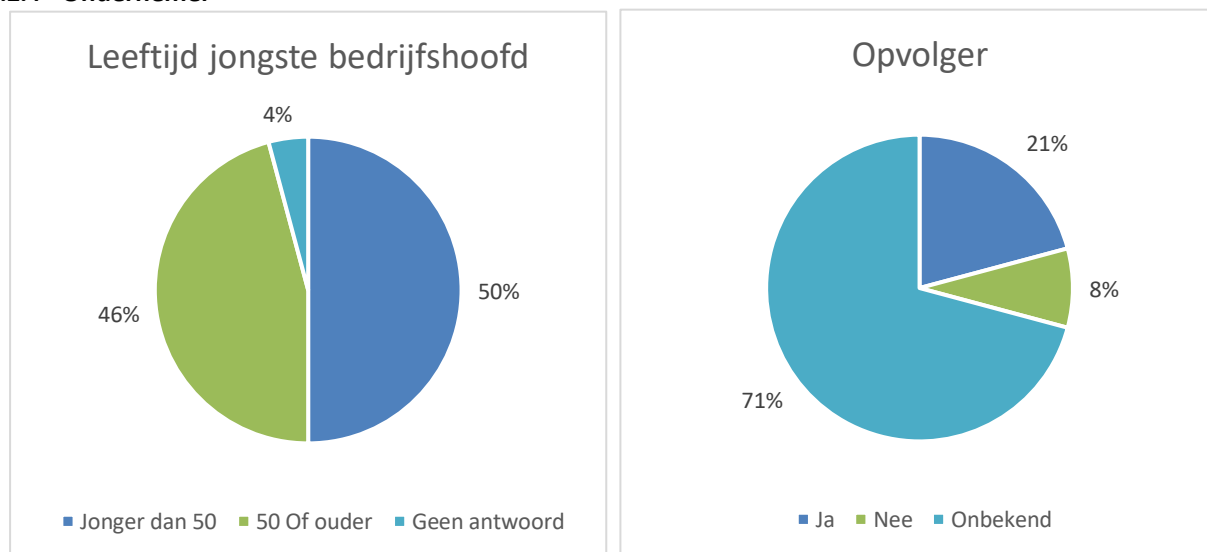
De gemiddelde economische omvang van een land- en tuinbouwbedrijf in Nederland bedraagt €539.000,-, gemeten in de standaardopbrengst(SO). Het gemiddelde van deze gemeente(€289.611) is vergeleken met het landelijk gemiddelde aanzienlijk lager.

In de berekening van de NSO-typing met de bijbehorende economische omvang is voor enkele sectoren en producten/dieren/diensten landelijk geen norm opgesteld. Zo is er bijvoorbeeld geen norm voor multifunctionele landbouw (activiteiten divers), loonwerk en de paardenhouderij. Dit betekent dat voor deze activiteiten zonder norm ook niet meegenomen kunnen worden in het berekenen van de bedrijfsomvang en zijn daarmee ook niet meegenomen in de berekening (figuur 4 en tabel 2). Dit kan leiden tot een vertekend beeld.

⁴ Agrarische bedrijven verschillen onderling sterk in bedrijfsopzet. Om bedrijven toch te kunnen indelen in homogene groepen, is de NSO-typing in gebruik. Daarbij worden economische normen gebruikt: de Standaardopbrengst (SO). Bron: <https://www.wur.nl/nl/onderzoek-resultaten/onderzoeksinstituten/economic-research/over-ons/data-modellen-en-tools/bedrijfsomvang-en-type.htm>

⁵ Bedrijfs grootte en economische omvang landbouwbedrijven, 2000-2023. Bron: <https://www.clo.nl/indicatoren/nl212213-bedrijfs-grootte-en-economische-omvang-landbouwbedrijven-2000-2023#:~:text=De%20gemiddelde%20economische%20omvang%20van,duizend%20euro%2C%20bijna%20een%20ver,drievoudiging.>

3.2.4 Ondernemer

Figuur 5: Diagrammen over de ondernemer

Voor de leeftijd van het bedrijfshoofd is gerekend met twee categorieën: jonger dan 50 jaar en ouder dan 50 jaar. Uit de analyse blijkt dat 50% van de onderzochte locaties een bedrijfshoofd heeft dat jonger is dan 50 jaar. Minder dan de helft van de locaties (42%) heeft meer dan één bedrijfshoofd, vaak in de vorm van een partner, broer of zus. Daarnaast weet 21% van de bedrijven al zeker dat er een opvolger is, terwijl bij de grootste groep (79%) de opvolging nog niet ter sprake is gekomen of er niet is.

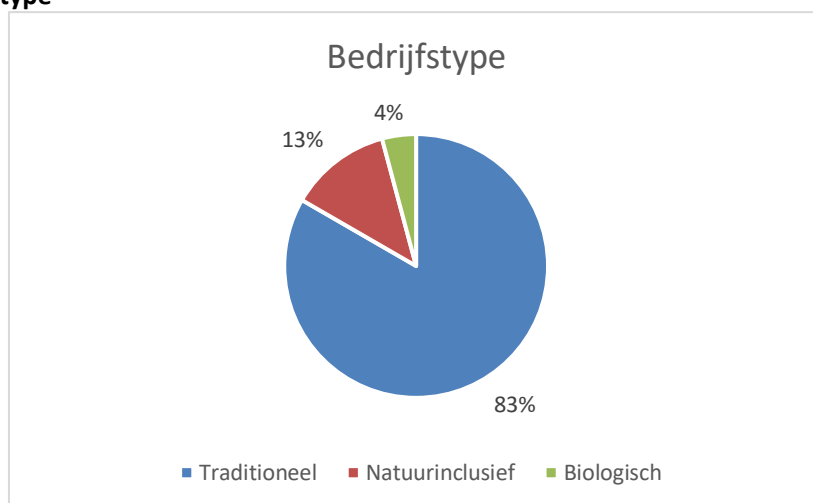
3.2.5 Meewerkende gezinsleden/medewerkers

	Aantal antwoord 'ja' in procenten	Gemiddeld aantal uren per week
Zijn er meewerkende gezinsleden?	63%	30
Zijn er medewerkers actief?	21%	684

Tabel 3 Meewerkende gezinsleden en medewerkers gemiddeldes

Uit tabel 3 blijkt dat op 63% van de agrarische bedrijven gezinsleden meewerken in het bedrijf, met een gemiddelde van 30 uur per week. Slechts 21% van de bedrijven heeft medewerkers in dienst, met 684 gemiddeld aantal gewerkte uren. Er zijn een paar locaties die een zeer hoog aantal medewerkers hebben, dit is dan ook de redenen waarom het gemiddeld aantal uren zo hoog is.

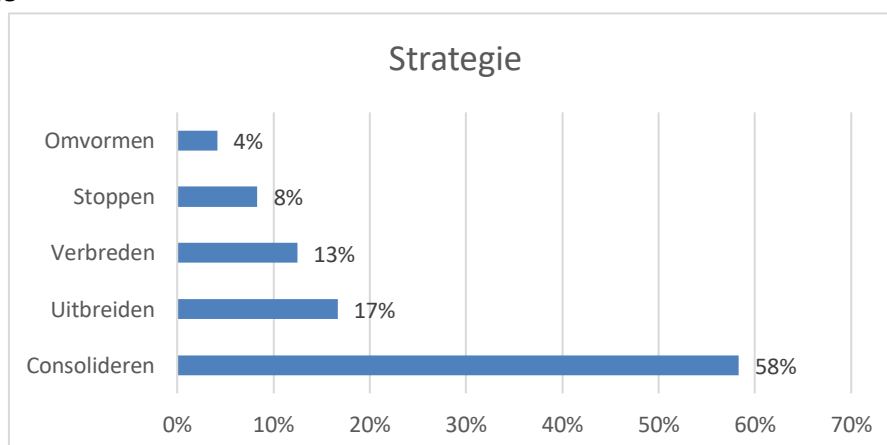
3.2.6 De bedrijfstype

Figuur 6 Bedrijfstype

83% van de agrarische ondernemingen in Valkenburg aan de Geul zijn een 'gangbaar bedrijf' met een traditionele bedrijfsvoering. 13% heeft een natuurinclusieve bedrijfsvoering en 4% is volledig biologisch.

3.2.7 Strategie

Figuur 7 Toekomst strategie

92% van de ondernemers in Valkenburg aan de Geul ziet toekomst voor het agrarische bedrijf. De meeste ondernemers (58%) kiezen ervoor om het bedrijf voort te zetten zoals ze dat nu doen (consolideren). Deze bedrijven zijn wel in ontwikkeling en vooral gericht op 'het blijven optimaliseren van de bestaande bedrijfsvoering'. 17% van de ondernemers hebben plannen om het bedrijf verder uit te breiden naar de toekomst. 13% van de bedrijven denkt aan het verbreden van de bedrijf, dit houdt in dat ze er een nieuwe bedrijfssoort aan toevoegen. Dit kan een multifunctionele tak of een agrarische tak zijn. 8% van de bedrijven denkt aan het volledig beëindigen van het bedrijf.

In paragraaf 3.4.1 Toekomstvisie (met bijlage 2) wordt een verdere uitwerking gegeven aan de ontwikkelstrategie per bedrijf.

3.3 Bedrijf en Bedrijfsvoering

3.3.1 Omvang bedrijfslocatie

	Klasse indeling (m ²)	Aantal (N=24)	Oppervlakte (m ²)	Benut (m ²)	Onbenut (m ²)	Percentage benut t.o.v. onbenut
Klein	0 - 5000	16	2.210	1.884	330	89%
Middel	5001 - 10000	6	7.555	5.082	2.347	68%
Groot	>10001	2	11.355	10.950	405	96%
Gemiddeld			4.308	3.439	840	85%

Tabel 4 Omvang agrarische kavels

In dit onderzoek is de omvang van de agrarische kavels (bouwvlak, m²) per bedrijf in beeld gebracht. In gemeente Valkenburg aan de Geul hebben 16 bedrijven een 'klein' bouwvlak (tot 0,5 ha), 6 bedrijven hebben een 'middelgroot' bouwvlak (0,5 - 1,0 ha) en 2 bedrijven hebben een 'groter' bouwvlak (meer dan 1,0 ha).

Notabene: Hierbij dient in aanmerking genomen te worden dat deze indeling op omvang relatief is en aansluit bij een gemiddeld beeld voor de regio Zuid-Limburg. Er zijn regio's in Limburg (met bijvoorbeeld een groter aandeel intensieve veehouderij) waar een 'groot' bouwvlak aanzienlijk groter is dan 1,0 ha.

Benut oppervlak (m²): Dit heeft betrekking op het bebouwde deel van het erf dus de oppervlakte die ingenomen wordt door aanwezige gebouwen zoals de bedrijfswoning, bijgebouwen, stallen, sleufsilos e.a. en overige verharding.

Onbenut oppervlak (m²): Dit betreft veelal het onverharde gedeelte van het bouwvlak. Het onverharde deel van het bouwvlak is vaak in gebruik als tuin (bij bedrijfswoning), erfbeplanting e.a. 'onbenut' betekent niet dat dit deel van het bouwvlak niet in gebruik is.

De agrarische bedrijven in Valkenburg aan de Geul hebben een bouwvlak (bouwvlak) met een gemiddelde omvang van 0,43 ha waarvan gemiddeld 85% benut wordt voor o.a. bebouwing en verharding.

3.3.2 Erfbeplanting

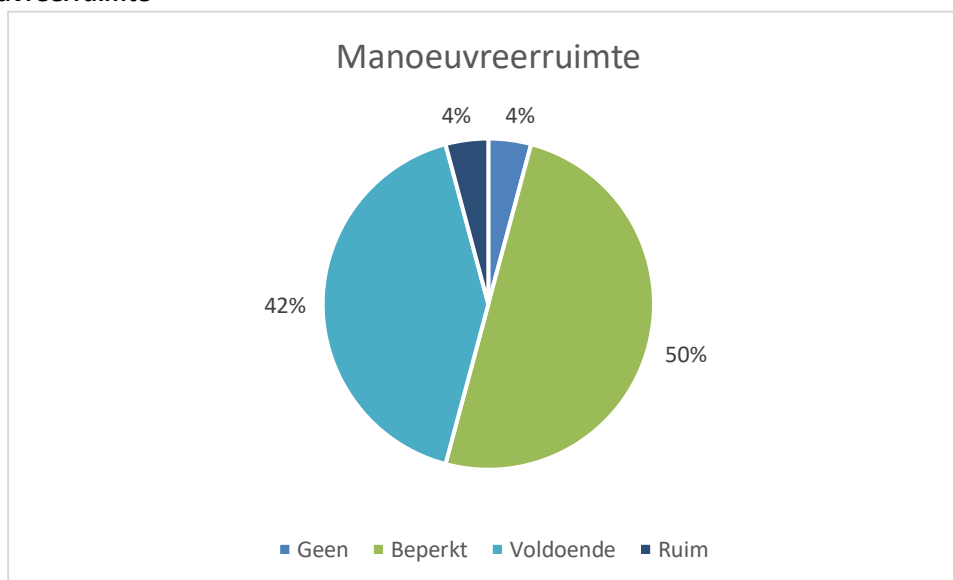
Aantal (n=24)	Percentage omzoming rondom agrarische kavel
8	0-25
0	25-50
5	50-75
11	>75

Tabel 5 Omzomingspercentage

Op alle onderzochte locaties is erfbeplanting aanwezig. Er is in dit onderzoek specifiek gekeken naar de erfbeplanting die is aangelegd als 'omzoming'. Dit betekent dat er een groene inpassing en/of afscheiding gecreëerd is met bomen, struiken en/of andere vormen van beplanting rondom de bedrijfskavel.

Bij 16 agrarische bedrijven (67%) is de erfbepplanting in meer of mindere mate rondom de bouwka­vel aangelegd (‘de omzoming’ is hoger dan 25%). Bij de overige agrarische bedrijven is de erfbep­lanting op een andere wijze vormgegeven.

3.3.3 Manoeuv­reerruimte

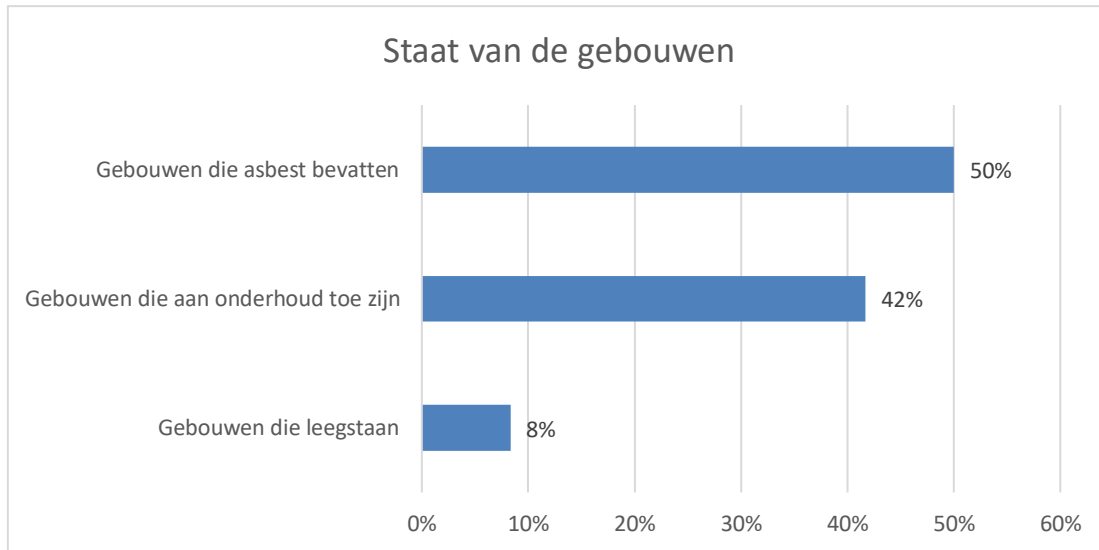

Figuur 8 Manoeuv­reerruimte

Manoeuv­reerruimte is de beschikbare ruimte rondom gebouwen en installaties die nodig is voor het veilig en efficiënt verplaatsen van voertuigen en machines. Deze ruimte is essentieel voor het uitvoeren van landbouwactiviteiten, zoals het laden en lossen van goederen, het draaien en parkeren van landbouwvoertuigen, en het toegang verlenen tot verschillende delen van het erf zonder obstakels of risico's.

Meer dan de helft (54%) van de agrarische ondernemers geeft aan dat er sprake is van een beperkte manoeuv­reerruimte op hun erf. Deze beleving komt overeen met de gemiddelde ‘kleine’ omvang van de bouwvlakken (0,43 ha). Een bepaalde mate van gebrek aan manoeuv­reerruimte kan effect hebben op het gebruik van de openbare ruimte.

3.3.4 Onderhoudsstaat

Figuur 9 Staat van de gebouwen

50% van de agrarische bedrijven (n=24) heeft gebouwen waarop nog asbest aanwezig is. 42% van de locaties heeft gebouwen die toe zijn aan onderhoud. Voor een deel zal hierbij sprake zijn van een overlap in de vorm van 'een ouder gebouw met een asbest dak'. 8% van de locaties heeft gebouwen die leegstaan.

3.3.5 Ligging

De naam van de gemeente Valkenburg aan de Geul verwijst naar de hoofdplaats Valkenburg en de rivier de Geul, die min of meer van oost naar west door de gemeente stroomt. De gemeente telt 16.425 inwoners en heeft een oppervlakte van 3690 hectare.

De gemeente Valkenburg aan de Geul heeft een directe aansluiting op de autosnelweg Maastricht-Heerlen, de A79. De gemeente beschikt over een drietal treinstations, gelegen aan de Heuvellandlijn. Op een deel van de lijn rijden daarnaast stoomtreinen van de Zuid-Limburgse Stoomtrein Maatschappij. Valkenburg is vanouds een regionaal koopcentrum, dat evenwel in de laatste decennia sterk in betekenis heeft ingeboet, daarnaast is Valkenburg tot op de dag vandaag nog een echte toeristen trekker.

De agrarische sector speelt naast o.a. recreatie en toerisme in deze gemeente een belangrijke rol voor de leefbaarheid en de kwaliteit van het buitengebied. Ten behoeve van dit onderzoek is een kaart opgesteld van gemeente Valkenburg aan de Geul met de locatie van agrarische bedrijven (zie: Bijlage 1) en de ligging (en afstand) ten opzichte van waardevolle landschappen en natuurgebieden. In onderdeel D (Bijlage 4) staan acht overzichtskaarten per bedrijf. Met deze kaarten is het voor een gemeente mogelijk om een inventarisatie te maken van uitgangspunten en randvoorwaarden voor een toekomstige ontwikkeling per locatie.

3.4 Toekomst

3.4.1 Toekomstvisie

Elke respondent heeft in het interview (open vragen) aangegeven wat zijn/haar gedachten zijn voor de toekomst van het agrarisch bedrijf voor over 10 jaar en voor over 20 jaar. Tijdens het gesprek bleek ook dat het voor veel ondernemers lastig was om 20 jaar vooruit te kijken. Er is veelal eenzelfde antwoord gegeven op beide vragen.

De antwoorden op de gestelde vragen over de toekomstvisie en de strategie voor het agrarisch bedrijf zijn specifiek en per bedrijf verschillend. Om recht te doen aan deze specifieke informatie is tabel 6 Toekomstperspectief agrarische bedrijven in gemeente Valkenburg aan de Geul opgesteld waarin alle bedrijven (respondenten) in deze gemeente opgenomen zijn. Per bedrijf wordt vervolgens aangegeven wat de hoofdbedrijfssoort is met (alle) neventakken, de omvang van de gronden, met een indicatie van de economische bedrijfsomvang (klasse). Deze gegevens over de economische omvang zijn echter niet van alle agrarische bedrijven bekend. In de tabel wordt vervolgens per bedrijf aangegeven welke strategie (consolideren, omvormen, uitbreiden, verbreden of stoppen) de voorkeur heeft. Er is een toelichting opgenomen bij de ontwikkelplannen. De ontwikkelplannen kunnen betrekking hebben op de hoofdbedrijfssoort maar ook op één of meerdere neventakken. De tabel geeft een goed beeld van het toekomstperspectief van de verschillende agrarische bedrijven (n=24) in de gemeente Valkenburg aan de Geul.

Hieronder wordt een uitwerking gegeven van de toekomstvisie van agrarische bedrijven in de gemeente Valkenburg aan de Geul.

- *Consolideren*: 54% van de agrarische bedrijven in Valkenburg aan de Geul wil het bedrijf bestendigen en/of in aard en omvang behouden zoals het nu is. Deze bedrijven zijn wel in ontwikkeling en ondernemers geven aan dat ze het belangrijk vinden om te blijven optimaliseren en te werken aan een financieel gezond bedrijf.
- *Uitbreiden*: 17% van de agrarische bedrijven hebben ontwikkelplannen om hun bedrijf uit te breiden, hierbij wordt gedacht aan het uitbreiden van de huidige bedrijfsvoering.
- *Omvormen*: 4% van de agrarische bedrijven wil het bedrijf omvormen naar een andere bedrijfssoort of een andere bedrijfsvoering.
- *Verbreden*: 13% van de agrarische bedrijven, willen het bedrijf verbreden dus een bedrijfssoort toevoegen naast de reeds bestaande activiteiten.
- *Combinatie van*: 4% van de respondenten geeft aan een combinatie van bovenstaande voorbeelden toe te passen, hierbij wordt gedacht aan het uitbreiden van de huidige bedrijfsvoering met daarnaast een extra tak toevoegen.
- *Stoppen*: er zijn ook nog 8% ondernemers die overwegen te stoppen met hun onderneming.

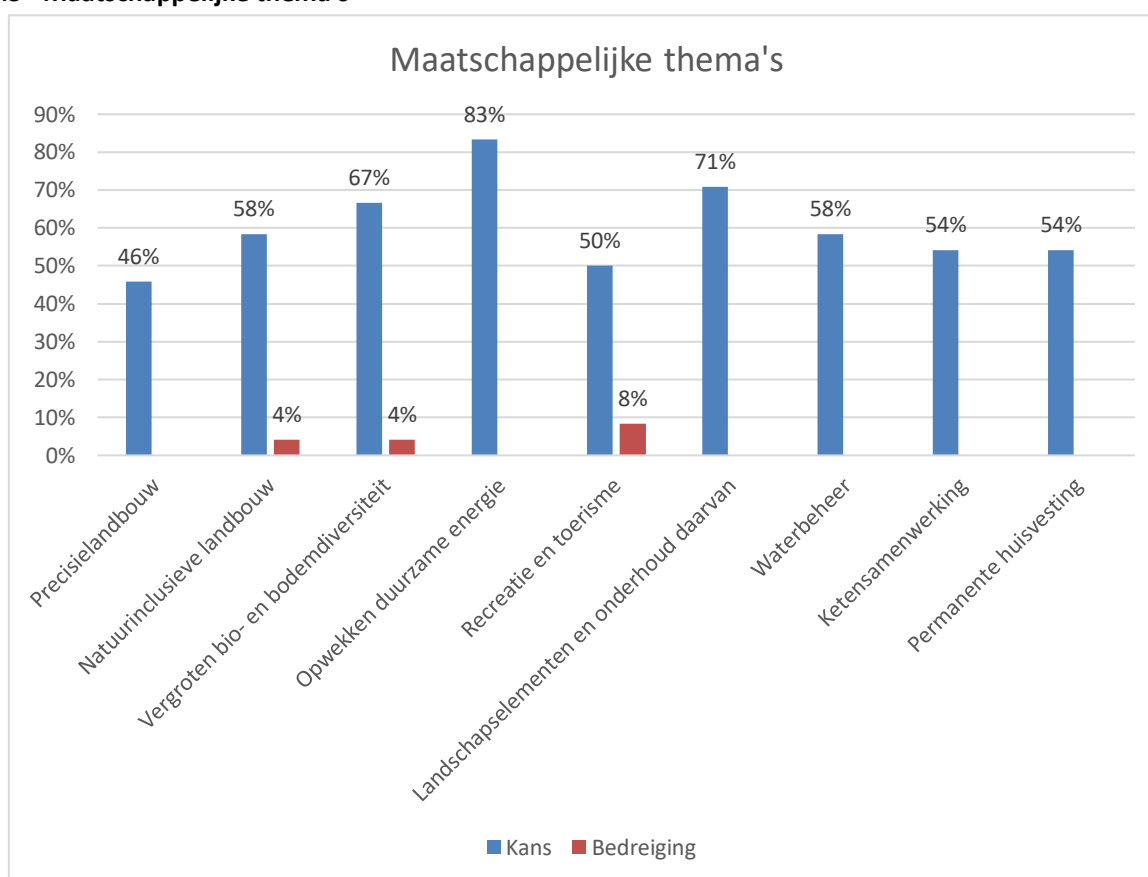
Ontwikkeling agrarisch bedrijf in hoofd- of neventak

Uit een analyse van de toelichting bij de toekomstvisie blijkt dat 54% van alle agrarische ondernemers in Valkenburg aan de Geul vooral wil investeren in de ontwikkeling van het agrarische bedrijf. 17% van alle ondernemers ziet toekomst voor het bedrijf door te investeren in een neventak zoals bijvoorbeeld in de boerderijverkoop, educatie, horeca, camping of in vakantieappartementen. De overige respondenten hebben geen ontwikkelplannen of er is geen informatie bekend.

3.4.2 Maatschappelijk thema: Verduurzamen

63% van de agrarische ondernemers geven aan geïnteresseerd te zijn in de aanleg van zonnepanelen, waarbij een deel van hen reeds zonnepanelen heeft geïnstalleerd. Dit is echter onder de voorwaarde dat het financieel aantrekkelijk is en dat de gemeente hierin ondersteuning en begeleiding biedt. Het is onduidelijk of er mogelijkheden zijn voor aansluiting op het netwerk. Een ander belangrijk aspect is de energieopslag, die zowel technisch als qua wet- en regelgeving beter geregeld moet worden. Een groot deel van de ondernemers(84%) geeft aan hun duurzaamheidsplannen voornamelijk op energie te richten met bijvoorbeeld accu's en warmtepompen. Daarnaast zijn er een paar ondernemer al duurzamer door minder gewasbeschermingsmiddelen te gebruiken en door een efficiënt gebruik van natuurlijke grondstoffen.

3.4.3 Maatschappelijke thema's

Figuur 10 Maatschappelijke thema's

Uit het onderzoek blijkt dat drie thema's de hoogste scores behalen: opwekken van duurzame energie(83%), landschapselementen en het onderhoud daarvan(71%) en het vergroten van de bio- en bodemdiversiteit(67%). Daarentegen worden precisielandbouw (46%) en recreatie en toerisme(50%) als de minst kansrijke thema's beschouwd.

Uit de open vragen blijkt dat veel ondernemers bereid zijn deel te nemen aan duurzaamheidsinitiatieven en openstaan voor nieuwe initiatieven, mits deze financieel haalbaar zijn en de gemeente hier dan ook de ruimte voor geeft.

4 Relatie met de gemeente

In het onderzoek Landbouw in Beeld dat eerder uitgevoerd is in de gemeente Eijsden-Margraten wordt ingegaan op de relatie met de gemeente (hoofdstuk 5). Er is een sterke overeenkomst⁵ met de punten die genoemd zijn door de agrarische ondernemers die deel hebben genomen aan het eerste onderzoek in Eijsden-Margraten. De antwoorden hebben veelal direct of indirect betrekking op 'de relatie met de gemeente'. Hieronder wordt een eerste aanzet gegeven voor een thematisch overzicht. Voorgesteld wordt om het hoofdstuk 'relatie met de gemeente' op te nemen in de eindrapportage voor het hele Middengebied van Zuid-Limburg⁶. Hieronder is een uitsnede opgenomen van de antwoorden van ondernemers in Valkenburg aan de Geul die betrekking hebben op 'de kwaliteit van het landschap'. In aansluiting op de aanleiding van dit onderzoek (Hoofdstuk 1).

Aandacht voor de agrarische sector in het beleid van een gemeente

Ondernemers in de agrarische sector hebben het gevoel dat hun sector niet altijd de nodige aandacht krijgt bij de beleidsvoorbereiding en -uitvoering. Elk agrarisch bedrijf heeft zijn eigen specifieke kenmerken en ligging t.o.v. de omgeving en de ontwikkelingsstrategie. De oproep is om expliciet aandacht te geven aan de specifieke omstandigheden en kenmerken. Ook wordt er aangegeven dat dat het prettig is als er meer communicatie is tussen gemeente en een agrarisch ondernemer. Meerdere malen komt in de gesprekken terug dat het gevoel heerst dat de gemeente weinig kennis bezit over de sector, hierdoor is het ook een uitdaging om te oordelen over plannen die er voorgedragen worden. Er is waardering voor het feit dat de gemeente dit onderzoek uitvoert en zo meer informatie heeft over agrarische bedrijven in haar gemeente. In gesprek zijn met elkaar en een positieve en transparante samenwerking met de gemeente vinden agrarische ondernemers waardevol. Het wordt gewaardeerd als agrarische ondernemers meer betrokken worden door de gemeente om mee te denken over beleid en kansen voor ontwikkeling in de toekomst.

Recreatie en toerisme

Dit is een belangrijke bron van inkomsten voor veel agrarische ondernemers (multifunctionele landbouw). Zij zien hier ook kansen voor de toekomst. Volgens de ondernemers mag de gemeente meer ruimte bieden aan verbreding van agrarische bedrijven met recreatie. Opmerking die gemaakt is, is dat de landbouw door het veranderende klimaat en weersomstandigheden steeds meer aangewezen lijkt te zijn op kortere seizoenen. Op de dagen dat de weersomstandigheden het

⁵ Het team van agrarische adviseurs van Aelmans (enquêteurs) geeft aan dat agrarische ondernemers grotendeels dezelfde punten naar voren brengen bij de laatst gestelde open vraag 'overige punten'.

⁶ *Kwaliteit van brongegevens*: De planologische situatie wijkt voor een aantal bedrijven in het Middengebied van Zuid-Limburg af van de feitelijke en de te verwachten ontwikkeling. Dit is een punt van aandacht voor de desbetreffende gemeenten.

toelaten is het gebied vaak erg druk bezocht door recreanten. Dit maakt het steeds lastiger voor ondernemers om juist dan goed te kunnen werken. Zo is er meermalen aangegeven dat er betere informatievoorziening moet zijn rondom bijvoorbeeld een toertocht, zodat agrariërs hier indien mogelijk rekening mee kunnen houden. *“Er worden veel vergunningen aangevraagd maar daar staat niet in welke wegen er gebruikt gaan worden. Het zou beter zijn de aanliggende gebruikers van percelen die aan het de route van de toertochten liggen te informeren. Andersom moeten agrariërs wel aangeven aan de gemeente/buurt wat de plannen zijn. Graag standaard een wegenplan publiceren op mijn overheid bijvoorbeeld.”* *“Het zou fijn zijn als perceeleigenaren die aan de parcoursen liggen geïnformeerd worden over routes en afsluitingen bij evenementen. Nu is het vaak een verassing als er een toertocht langskomt met alle beperkingen van dien.”*

Onderhoud en beheer van het landschap

Het Zuid-Limburgse landschap kent een hoge aantrekkingskracht en basis voor recreatie en toerisme. Het behouden én goed onderhouden van het karakteristieke agrarisch cultuurlandschap wordt erg belangrijk gevonden. Ook in de toekomst zijn er voor het onderhoud van het landschap boeren nodig. Deze geven zelf ook duidelijk aan dat ze van mening zijn dat de gemeente dit juist meer bij de boeren neer zouden moeten leggen.

Kwaliteit van de openbare ruimte ('groen van de gemeente')

Een aantal ondernemers geven aan dat zij niet tevreden zijn over de kwaliteit van het onderhoud van de openbare ruimte in het buitengebied. Dit vraagt aandacht. Goed onderhoud is bepalend voor de aantrekkelijkheid van het buitengebied en het landschap. Wanneer het landschap niet goed onderhouden wordt heeft dit ook een negatieve uitwerking op de verkeersveiligheid. Een ander punt dat meermalen genoemd wordt is het waterbeheer, hier zou meer aandacht voor moeten komen. Dit is namelijk niet alleen een aandachtspunt voor boeren, dit heeft effect op alle inwoners en bezoekers van de gemeente. Hier zijn volgens vele nog de nodige stappen te maken.

Ruimte voor ontwikkeling vraagt maatwerk

Bij ondernemers leeft een gevoel dat ontwikkeling en groei van de conventionele agrarische sector steeds vaker als problematisch beschouwd wordt door gemeenten (en door de maatschappij). Deze ondernemers geven aan dat zij in willen spelen op kansen in de markt. Echter werkt in hun ogen de gemeente hier niet of onvoldoende in mee, er zou meer samenwerking en een betere wisselwerking moeten zijn. Ondernemers geven duidelijk aan dat er meer behoefte is aan contact, ze willen dat de gemeente met hun meedenkt en staan hier ook voor open om er tijd in te spenderen.

Aandacht voor goede ontsluiting in de kernen maar ook in het buitengebied

“De bereikbaarheid van de agrarische percelen moet beter”. Dit is een punt dat meerdere malen terug komt en geldt zowel voor binnen als buiten de bebouwde kom. Wegen zouden slecht onderhouden worden, dit zorgt voor gevaarlijke situaties en geluidshinder. Het verkeersnetwerk in de gemeente zou leiden tot te veel onnodig gevaarlijke situaties. Dit is tevens ook in samenhang met het groenonderhoud, niet goed onderhouden landschapselementen vormen namelijk ook een gevaar in het verkeer.

De groeiende omvang van landbouwvoertuigen vormt een uitdaging, vooral op smalle veldwegen die ook door recreanten worden gebruikt (paardrijden, fietsen, wandelen, enz.). Enerzijds vraagt dit om aandacht voor de veiligheid van recreanten, terwijl anderzijds bij aanpassing en onderhoud van wegen rekening moet worden gehouden met de behoeften van landbouwvoertuigen.

Communicatie en informatie over wijzigingen/onderhoud in het buitengebied

Agrarische ondernemers stellen het op prijs als zij tijdig geïnformeerd worden door de gemeente over (weg)werkzaamheden, onderhoud en beheer van landschapselementen etc. Vooral als de geplande maatregelen ook effect hebben op recreanten waardoor er problemen en gevaarlijke situaties kunnen ontstaan tussen de verschillende weggebruikers of wanneer de werkzaamheden samenvallen met drukke periodes van het zaaien, poten en oogsten.

Kansen bieden voor jonge agrarische ondernemers

Het is belangrijk dat ook een overheid jonge agrariërs stimuleert om het ouderlijk bedrijf over te nemen. De huidige onzekerheid en de toenemende wet- en regelgeving dragen daar niet aan bij. Ondersteuning om overname mogelijk te maken is hard nodig. De gemeente kan hier een rol in vervullen en gevraagd wordt om hier ook actief invulling aan te geven.

5 Conclusies gemeente Valkenburg aan de Geul

Veel belangstelling van agrarische ondernemers voor deelname onderzoek

- Er zijn 65 agrarische bedrijven in de gemeente Valkenburg aan de Geul. In totaal hebben 24 van de agrarische bedrijven in de gemeente Valkenburg aan de Geul (37%) deelgenomen aan dit onderzoek.
- Alle agrarische ondernemers (respondenten) hebben een beeldrapport ontvangen met informatie over hun bedrijf. Dit wordt gewaardeerd.

Ondernemer & Onderneming:

- Het merendeel van de onderzochte bedrijven heeft melkveehouderij(6) als hoofdtak, met een totaal aandeel van 25%. Gevolgd door fruitteelt met 21%(5).
- 67% van de agrarische bedrijven in Valkenburg aan de Geul heeft naast de hoofdbedrijfssoort ook een neventak. 25% van de bedrijven heeft zelfs een tweede neventak (derde bedrijfssoort).
- 33% van de agrarische bedrijven in Valkenburg aan de Geul heeft multifunctionele landbouw en/of recreatie.
- Uit de analyse blijkt dat 50% van de onderzochte locaties een bedrijfshoofd heeft dat jonger is dan 50 jaar. Minder dan de helft van de locaties (42%) heeft meer dan één bedrijfshoofd, vaak in de vorm van een partner, broer of zus.
- Slechts 21% van de bedrijven weet al zeker dat er een opvolger is, terwijl 79% geen opvolger heeft of de opvolging is nog niet ter sprake is gekomen.

Bedrijf & Bedrijfsvoering:

- De agrarische bedrijven in Valkenburg aan de Geul hebben een bouwkaavel (bouwvlak) met een gemiddelde omvang van 0,43 ha waarvan gemiddeld 85% benut wordt voor o.a. bebouwing en verharding.
- Bij 16 agrarische bedrijven (67%) is de erfbeplanting in meer of mindere mate rondom de bouwkaavel aangelegd ('de omzoming' is hoger dan 25%). Bij de overige agrarische bedrijven is de erfbeplanting op een andere wijze vormgegeven.
- 54% van de agrarische ondernemers geeft aan dat er sprake is van een beperkte manoeuvreerruimte op hun erf.
- 50% van de agrarische bedrijven (n=24) heeft gebouwen waarop nog asbest aanwezig is. 42% van de locaties heeft gebouwen die toe zijn aan onderhoud.

Toekomst

- *Consolideren*: 54% van de agrarische bedrijven in Valkenburg aan de Geul wil het bedrijf bestendigen en/of in aard en omvang behouden zoals het nu is. Deze bedrijven zijn wel in ontwikkeling en ondernemers geven aan dat ze het belangrijk vinden om te blijven optimaliseren en te werken aan een financieel gezond bedrijf.
- *Uitbreiden*: 17% van de agrarische bedrijven hebben ontwikkelplannen om hun bedrijf uit te breiden, hierbij wordt gedacht aan het uitbreiden van de huidige bedrijfsvoering.
- *Omvormen*: 4% van de agrarische bedrijven wil het bedrijf omvormen naar een andere bedrijfssoort of een andere bedrijfsvoering.

- *Verbreiden*: 13% van de agrarische bedrijven, willen het bedrijf verbreiden dus een bedrijfssoort toevoegen naast de reeds bestaande activiteiten.
- *Combinatie van*: 4% van de respondenten geeft aan een combinatie van bovenstaande voorbeelden toe te passen, hierbij wordt gedacht aan het uitbreiden van de huidige bedrijfsvoering met daarnaast een extra tak toevoegen.
- *Stoppen*: er zijn ook nog 8% ondernemers die overwegen te stoppen met hun onderneming.

Maatschappelijke thema's:

- 63% van de agrarische ondernemers geven aan geïnteresseerd te zijn in de aanleg van zonnepanelen, waarbij een deel van hen reeds zonnepanelen heeft geïnstalleerd. Dit wel met de voorwaarde dat het financieel interessant is en de gemeente hierin ondersteunt of begeleid.
- Uit de open vragen blijkt dat veel ondernemers bereid zijn om deel te nemen in duurzaamheidsinitiatieven en ook openstaan voor nieuwe initiatieven, op voorwaarde dat deze financieel haalbaar zijn en de gemeente hierin ondersteuning biedt en meedenkt.
- Uit het onderzoek blijkt dat drie thema's de hoogste scores behalen: opwekken van duurzame energie(83%), landschapselementen en het onderhoud daarvan(71%) en het vergroten van de bio- en bodemdiversiteit(67%).
- Daarentegen worden precisielandbouw (46%) en recreatie en toerisme(50%) als de minst kansrijke thema's beschouwd.

6 Aanbevelingen

De agrarische sector in gemeente Valkenburg aan de Geul in beeld

Valkenburg aan de Geul is een gemeente met een fraai en afwisselend landschap. De agrarische sector speelt in deze landelijke gemeente een belangrijke rol voor de leefbaarheid en de kwaliteit van het buitengebied. Het aantal agrarische bedrijven in de gemeente is, zoals in heel Nederland afgenomen. Gemeente Valkenburg aan de Geul wil met het onderzoek een beter beeld krijgen van de rol en betekenis van de landbouw in de gemeente. Hieronder staan aanbevelingen om verder vorm en inhoud te geven aan de rol en betekenis van agrarische ondernemers in de gemeente.

Veel informatie als basis voor vervolg

Het project Landbouw in Beeld geeft veel informatie over de agrarische sector in de gemeente Valkenburg aan de Geul. Het onderzoek is uitgevoerd als een brede en diepgaande verkenning. De verkregen informatie stelt de gemeente in staat om verdere analyses te maken om zo een beter zicht en aansluiting te krijgen bij agrarische ondernemers. De uitkomsten van het onderzoek geven de gemeente meer inzicht in de transitie van haar buitengebied en kan bijvoorbeeld gebruikt worden als basis voor het omgevingsplan.

Verbeter de relatie tussen gemeente en ondernemer

De gemeente is de meest nabije overheid voor haar inwoners en bedrijven. Het is daarom belangrijk dat een gemeente affiniteit heeft met het buitengebied en de agrarische sector en hierover voldoende kennis in huis heeft. Het project Landbouw in Beeld biedt een basis om voor afstemming en samenwerking met agrarische ondernemers en/of de agrarische sector als geheel. De agrarische sector is volop in verandering, het buitengebied is in transitie. Verandering vraagt aandacht en zorg. Een gemeente kan hierin een belangrijke rol spelen. Agrarische ondernemers zijn belangrijk voor de vormgeving en de kwaliteit van het landschap en de ruimte die aanvullend geboden kan worden voor natuur, bodem en water. Mede hierom vraagt het opbouwen van een relatie met een agrarisch ondernemer om een langere termijn perspectief. Onderstaande richtlijnen kunnen gebruikt worden om de dienstverlening met agrarische ondernemers verder vorm te geven en/of te verbeteren.

Ga in overleg, pleeg onderhoud op relatie

Blijf in gesprek met elkaar. Er zijn ondernemers die aangegeven hebben dat zij graag in gesprek willen gaan met de gemeente over bijvoorbeeld een mogelijke wijziging van de huidige bestemming. De aanleiding hiervoor is divers; blijven ontwikkelen en groeien, verbreden, stoppen of anderszins. *Biedt maatwerk en werk gebiedsgericht waar dit wenselijk en van toegevoegde waarde is.* Een toekomststrategie is uniek per bedrijf. Onderzoek welke kansen een verandering met zich mee kan brengen. Kijk hierbij zowel naar ondernemers die op termijn willen stoppen en naar ondernemers die willen ontwikkelen en/of verbreden. Kijk niet alleen naar de individuele locatie maar kijk ook welke meerwaarde meerdere locatieontwikkelingen op termijn samen kunnen bieden aan het gebied.

Blijf als gemeenten in het Middengebied samenwerken aan een toekomstgericht buitengebied

Zorg voor een 1^e aanspreekpunt buitengebied/agrarische ondernemers. Hier kan per gemeente invulling aan geven worden. Gezien de aard en omvang van de agrarische sector is het wellicht ook mogelijk om dit in gezamenlijkheid op te pakken.

Besprek de toekomstvisie met de ondernemers

Veel ondernemers geven aan dat de agrarische sector onder grote druk staat door een combinatie van economische onzekerheden, stijgende kosten en toenemende regeldruk, vooral op het gebied van milieuwetgeving en dierwelzijnseisen. Bedrijven streven ernaar hun activiteiten aan te passen en toekomstbestendig te maken, bijvoorbeeld door investeringen in zonnepanelen, warmtepompen en duurzame landbouwmethoden, zoals niet-kerende grondbewerking en het opvangen van regenwater. Innovatie speelt een sleutelrol in het verhogen van de duurzaamheid en rendabiliteit van de bedrijven, terwijl sommigen ook kansen zien in verbreding van hun activiteiten, zoals de uitbreiding van recreatie en paardenhouderij, of het opstarten van zorgtakken.

Een belangrijk thema dat naar voren komt, is de wens om landbouw op kleinschaligere, natuurvriendelijke wijze voort te zetten, waarbij de biodiversiteit wordt bevorderd en landschapselementen beter worden beheerd. Tegelijkertijd is er een sterke behoefte aan financiële compensatie van overheidswege om deze transitie te realiseren, aangezien veel agrariërs van mening zijn dat zij een cruciale rol spelen in het landschapsbeheer. Desondanks worden zowel de overheid als de veranderlijke wetgeving gezien als de grootste bedreigingen voor de toekomst van de sector, vooral door inconsistent beleid en het gebrek aan een langetermijnvisie. Veel bedrijven kampen daarnaast met onzekerheden rond bedrijfsopvolging en zien het voortbestaan van hun bedrijf afhangen van de mogelijkheden om uit te breiden, te innoveren en flexibel in te spelen op veranderingen. Ondanks de uitdagingen heerst er bij een deel van de ondernemers nog een positieve blik op de toekomst, waarbij ze blijven streven naar optimalisatie, modernisering en het creëren van nieuwe kansen binnen hun sector.

Kennisdelen: Database (Onderdeel C) als basis voor verdieping in themabijeenkomsten

De database in de vorm van een Excel-bestand geeft veel informatie per gemeente. In het kader van dit project zijn gemeenten al met elkaar in gesprek en vindt er gezamenlijk overleg plaats. Het is natuurlijk mogelijk om door te gaan met het delen van kennis en om als gemeenten samen, op basis van de beschikbare informatie, een verdiepingsslag te maken. Dit kan bijvoorbeeld door het inplannen van themabijeenkomsten. In een themabijeenkomst kan bijvoorbeeld de informatie over de agrarische sector per gemeente centraal staan. Het kan ook interessant zijn om samen een overkoepelend thema te selecteren dat verdieping vraagt. Het is belangrijk om de bijeenkomsten goed voor te bereiden en om te zorgen voor een verslag. Het delen van kennis kan prima opgepakt door de gemeenten zelf. Desgewenst kunnen de themabijeenkomsten georganiseerd worden met de inzet van externe deskundigheid op het proces (werkvormen, organisatie), de inhoud (expertise per gewenst onderwerp/thema) en/of procedure (procedure omgevingsgericht werken, case-besprekingen).

Focus op transitie buitengebied en de toekomst

De land- en tuinbouw is volop in beweging in Limburg zo ook in gemeente Valkenburg aan de Geul. Agrarische bedrijven in Valkenburg aan de Geul hebben veelal naast een hoofdtak meerdere andere vormen van inkomsten (neventakken). Dit geeft een grote diversiteit in bedrijfsactiviteiten. Een gemeente kan, naast het tegengaan van allerlei ongewenste ontwikkelingen (die mogelijk afbreuk

doen aan de landschappelijke kwaliteit), ook investeren om agrarische ondernemers verleiden tot het maken van keuzes die de kwaliteit van de groene omgeving kunnen versterken mits deze op enigerlei wijze ook perspectief bieden op een versterking van de economische positie van agrarische bedrijven. Waar kunnen gemeente en agrarische ondernemers elkaar vinden? Dit maakt het voor de gemeente Valkenburg aan de Geul de moeite waard om samen met de agrarische ondernemers (en relevante andere belanghebbenden) in haar gemeente, te onderzoeken hoe een toekomstbestendig (beleid voor haar) buitengebied eruit kan zien.

Bijlagen

- 1. Kaart gemeente met agrarische respondenten**
- 2. Toekomstperspectief agrarische bedrijven in gemeente Valkenburg aan de Geul**
- 3. Onderdeel B: Resultaten per bezocht bedrijf**

3a Brief van de gemeente

3b Het begeleidend schrijven 'Landbouw als drager van een uniek landschap

3c De vragenlijst (pdf) die gebruikt is bij het keukentafelgesprek

3d De toelichting op het beeldrapport (1 A4, pdf)

- 4. Onderdeel C: Data (Excel-bestand)**
- 5. Onderdeel D: Overzichtskaarten per bedrijf**

5a Kaart met bestemming van de locatie

5b Kaart met kernkwaliteiten cultuurhistorie

5c Kaart met kernkwaliteiten groen karakter

5d Kaart met kernkwaliteit open – besloten

5e Kaart met kernkwaliteit reliëf

5f Kaart met de afstand van de locatie tot N2000 gebied

- 6. Onderdeel E: Bestanden voor gebruik in Google Earth en in een GIS-systeem⁷**
- 7. Adressenlijst onderzoek**

⁷ Onderdeel E/Bestanden worden in één keer opgeleverd tegelijkertijd met de eindoplevering van alle eindrapportages per gemeente en de overkoepelende rapportage voor het Middengebied.